

O američkom utjecaju u Hrvatskoj*

Prilog proklamizira problem američkog utjecaja na različite aspekte društvenoga života u Hrvatskoj u razdoblju između 1929. i 1933. godine

Prema tradicionalnim europocentričnim projekcijama zapadne historiografije moderno doba otpočelo je otkrićem Novog svijeta, Amerike, a prema nekima, svoj vrhunac i "kraj" ta epoha dosiže u trenutku kada je prvi čovjek - Amerikanac Neal Armstrong - 1969. godine stupio nogom na Mjesec. Pogled na Zemlju iz svemirske perspektive možda na najbolji način simbolički odražava povijesni trenutak današnjice, najviši postignuti stupanj integracija - omeđen fizičkim granicama planeta - globalizaciju. Najznačajniji katalizator tog višestoljetnog slojevitog procesa koji se može pratiti od perioda europske kolonijalne ekspanzije, u 20. stoljeću jest nedvojbeno Amerika; tri velika izvora moći - najveća vojna sila, sveobuhvatno i dinamično gospodarstvo i univerzalna kultura zemlje-kontinenta (koja se može opisati kao "golemi kulturni laboratorij") - poluge su koje uz globalnu komunikaciju rezultiraju promjenama bez presedana u dosadašnjoj historiji.

Interakcija političke, komercijalne i duhovne ekspanzije Zapada predvođenog Amerikom u drugoj polovici 20. stoljeća, dovela je do novih valova erozije, zatiranja ili "prerade" mnogih autohtonih kultura, odnosno svojevrsne kulturološke amalgamacije svijeta. Miješanje i stapanje kultura - globalno multikulturalno razdoblje - predstavlja stanje stvari koje će zacijelo u još većoj mjeri obilježiti 21. stoljeće; riječima Vaclava Havela "danas se takvo stanje uma ili stanje svijeta naziva postmodernizam". Za Havela, simbol takvog stanja je "beduin koji jaše devu odjeven u tradicionalnu odjeću ispod koje se skriva jeans, u rukama mu je radio, a na leđima deve reklama za Coca Colu"¹. Spoj tradicije i značajki univerzalne kulture - jeansa (odjevni uniformizam), "reklame" (agresivno poduzetništvo, konzumerizam), coca cole (prepoznatljivi industrijski proizvod) i radija (američki revolucionarni komunikacijski izum), otkrivaju kao opću komponentu sinteze sadržaje američke provenijencije.

Polazeći od ovih datosti, koje dakako potiču mnoga složena pitanja, može se općenito zaključiti kako prepoznavanje američkog utjecaja prije svega ukazuje na učešće u tokovima recentnih i veoma širokih integracija (koje primjerice, nadsvođuju nacionalne integracije), te slijedno, problem dinamičnog procesa preoblikovanja kolektivnih identiteta.

Otkrivanje čestica geneze prisustva i utjecaja Amerike u Hrvatskoj na razini medijske informacije (zagrebački dnevni listovi *Obzor* i *Jutarnji List* potkraj 20-tih i početkom 30-tih godina 20. st.) središnji su predmet ovog priloga. Ne ulazeći u raznovrsnost američkog sadržaja na osnovu kojeg se oblikuje medijska slika Amerike, primarna preokupacija ovog rada usmjerena je na registriranje reprezentativnih novinskih članaka koji otkrivaju različite vidove američkog upliva ili pak sadrže društveni komentar te

* Rad je napisan isključivo na temelju zagrebačkog dnevnog tiska u razdoblju između 1929. i 1933. godine

¹ Vaclav Havel, Potraga za značenjem u globalnoj civilizaciji, *Književna revija*, br. 3/4/5/6/, Osijek 1997., 30.

pojave. Deskripcija takvih materijala popraćena je kraćim analitičkim zapažanjima bez intencije sažimanja ili dubljeg sondiranja tog fenomena, što korespondira s okvirima empirijskog predloška - dnevnog lista kao povijesnog vrela, te kada je riječ o javnom mnijenju, populacijskim uzorkom koji oblikuje (novinari) i prati njegov sadržaj (*Obzorovo* čitateljstvo). Ukoliko se u ovom radu izlazi izvan ovih, možda donekle prestrogih ograničenja, taj iskorak treba prije shvatiti kao iznošenje zapažanja koja trebaju poslužiti poticanju produbljivanja tih smjernica istraživanja.

Američki utjecaj - ili kako se to često izriče u tisku "amerikanizacija" - može se okvirno pratiti na više slojevitih razina. Pri tom valja razlikovati dvije bitne komponente koje po različitim osnovama i u veoma različitim tematskim sadržajima prožimaju novinske članke u kojima se pojavljuju informacije o utjecaju Amerike: prvi oblik utjecaja može se opisati kao "odnosan" ili implicitan, i primarno se odnosi na usvajanje informacija, oblikovanje sudova i preuzimanje ideja američke provenijencije, bez neposrednijih društvenih posljedica; u drugom pak slučaju može se govoriti o eksplicitnom ili izravnijem uplivu koji se manifestira osebnim oblicima kulturoloških promjena, prije svega različitim obrascima socijalizacije kojima pečat daje američki predložak.

U tim relacijama tiskovna informacija predstavlja svjedočanstvo koje je bliže pouzdanoj indiciji, a u manjoj mjeri objektivan pokazatelj te složene društvene pojave (temeljitiya analiza iziskivala bi daleko opsežnija i složenija povijesna i sociološka istraživanja). Nadalje, za istraživanje američkog utjecaja relevantna je sama priroda odnosa Hrvatske (Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca) i Sjedinjenih Država; tu treba primijetiti kako uz izuzetak posve transparentne pojave iseljavanja u Ameriku, ne postoje neke značajnije spone (ekonomske i političke) između Sjedinjenih Država i Hrvatske, odnosno Kraljevine SHS (jugoslavenska kraljevina se već i u europskim relacijama može odrediti kao relativno autarkična država, te sporedan činitelj u međunarodnim političkim odnosima).

Slijedom navedenog valja utvrditi kako se priroda američko-hrvatskih odnosa može odrediti kao predominantno "jednosmjerna", a ne interaktivna. Ipak, strogo uzevši, ovaj zaključak može se opravdano relativizirati. Postoje brojni primjeri koji ukazuju na zastupljenost, pa i utjecaj hrvatskog sadržaja u Americi. Dakako, bilo bi apsurdno govoriti o inverznom odnosu - "kroatizaciji" Amerike; o utjecaju Hrvata u Americi može se govoriti u relacijama njihovog učešća u izgradnji Novog svijeta i refleksijama tog prisustva, odnosno u okvirima skromnijeg fonda informacija o Hrvatskoj koji se pojavljuje u Americi.²

Razdoblje 1929.-1933. godine unutar kojeg se kreće ovaj rad značajno je podjednako za svjetsku i hrvatsku povijest. Na svjetskoj sceni Amerika je već afirmirana kao neosporan ekonomski i politički autoritet koji ima vodeću ulogu u reguliranju globalnog ekonomskog tržišta i središnju poziciju u važnim međunarodnim političkim temama kao što su ratne

² Ovaj navod može se prilično razložno argumentirati: u Americi se objavljuju mnoge i raznovrsne informacije o Hrvatskoj u najrazličitijim medijima; kao sjajan primjer "američke perspektive" Hrvatske može poslužiti jedan putopisni članak visokotiražnog i svjetski utjecajnog časopisa *The National Geographic Magazine* objavljen još 1908. (Washington, Vol. XIX, No. 12) pod naslovom "In Quaint, Curious Croatia" ("U jedinstvenoj, čudnovatoj Hrvatskoj"). Ovaj prilog na punih 25 stranica iscrpno izvještava o tadašnjoj Hrvatskoj upotpunjavajući pripovijest mnoštvom fotografija iz svih dijelova zemlje. Kada se ima na umu profil čitateljstva NGM (srednji i viši obrazovani sloj), te eksponencijalni razvoj turizma u Americi (koji nije ograničen na SAD) - o čemu svjedoče i prilozu u zagrebačkom tisku - zacijelo nije pretenciozno zaključiti kako pomenuti tip informacija doprinosi dolasku, egzotici sklonijih, američkih turista u Hrvatsku (novinski izvještaji se u pravilu odnose na dalmatinsku obalu). U tom kontekstu može se govoriti o svojevrsnoj informacijskoj interakciji, a da ona za posljedicu ima nove projekcije - ovog puta Amerike iz hrvatske perspektive - svjedoče dramsko-operetni kazališni komadi *Amerikanska jahta u splitskoj luci*, Milana Begovića iz 1929., te nešto ranija, *Mala Floramyje*, Ive Tijardovića.

reparacije i saveznički dugovi, pomorsko razoružanje ili Briand-Kellogov pakt. Izbijanje velike ekonomske krize koncem 1929. godine s ishodištem u Americi, te modaliteti njezina prevladavanja predstavljaju epohalan događaj koji je za svjetsku historiju imao veoma značajne posljedice: smjenu liberalnog kapitalizma koncepcijom ekonomske i socijalne intervencije države i očuvanje demokratskih institucija nasuprot uspona totalitarnih opcija uzrokovanih dubokim socijalno-ekonomskim antagonizmima. U Hrvatskoj (Kraljevini SHS) najznačajniji događaj tog perioda odnosi se na suspenziju parlamentarnog života i uvođenje diktature u siječnju 1929., te urušavanju gospodarstva i pogoršavanju socijalnih prilika. Kao posebno relevantno pitanje u kontekstu hrvatsko-američkih veza valja spomenuti i značajan pad broja iseljenika u Ameriku obzirom na drastičnu restrikciju useljeničkog priliva u SAD koja otpočinje zakonskom regulativom američkih imigracijskih vlasti 1924. godine, a kulminira izbijanjem velike ekonomske krize.

Za istraživanje utjecaja Amerike na osnovi napisa u hrvatskom tisku važno je napomenuti kako dnevno novinstvo u Hrvatskoj tog vremena odgovara najvišim komunikacijskim standardima izvještavanja prema kriterijama ažurnosti praćenja događaja, raznovrsnosti novinskih formi, te, što je napose slučaj *Obzora*, visokoj obrazovnoj razini novinara.

Amerikanizacija kao globalni kulturološki upliv

O utjecajima i prirodi odnosa Amerike prema svijetu novinski članci govore kroz različite moduse, u kojima se, ovisno o kontekstu, najčešće isprepliću kulturni, politički i ekonomski aspekti viđenja Amerike. Neovisno o temi (koja u pravilu ima uporište u nekom aktualnom događaju), većina priloga sadrži veoma iscrpne i slojevite informacije o Americi, što u cjelini upućuje na oblikovanu i uglavnom ujednačenu percepciju Amerike. Kao posebno značajan činitelj utjecaja Amerike na svijet (uključujući u određenoj mjeri i hrvatsko društvo), ipak prije svega valja istaknuti ulogu različitih oblika "američkog načina života" koji postaje univerzalnom inačicom moći, blagostanja, modernizma, zabave i uspjeha.³ Američki upliv dijeli suvremenike na oduševljene pobornike Novog doba i uzdržane tradicionaliste koji u Americi nerijetko otkrivaju suvremenu *Sodomu i Gomoru*.

Jedna od mnogih novinskih crtica - koje registriraju globalni utjecaj Amerike na svijet, oblikovana je poput svojevrsnog pijelca "staroj kulturnoj Europi": "Ovih dana zatvorit će se poznata Cafe Brebant u Parizu, jedna od historijskih kavana, koja ima svoju veliku literarno-političku prošlost. Cafe Brebant otvorena je početkom prošlog stoljeća (19. st) ... (...) U nju su zalazili većinom političari, književnici i umjetnici i mnoge druge historičke veličine. Među ostalim stalni gosti ove kavane bili su Eduard About, Ernest Renan, braća Goncourt, kasnije Rochefort, Clemaceau i mnogi drugi. Također je za vrijeme svoga boravka u Parizu u ovu kavanu stalno zalazio slavni njemački pjesnik Henrich Heine. (...) U njoj su osnovane mnoge političke stranke i obrazovana mnoga ministarstva. U ovoj kavani je Gambetta organizirao svoju opoziciju, u njoj je vojvoda de Broglie početkom sedamdesetih godina obrazovao svoju vladu. Cafe Brebant poznata je sa svoje odlične kuhinje, čiji je renome nastojala održati i u najtežim danima za vrijeme francusko-nje-

³ Čak i za velike ekonomske krize, koja je u bitnom poljuljala neprikosnovenost Amerike kao "zemlje nemogućih mogućnosti", novine usporedo s verističkim izvještajima o teškim socijalnim prilikama objavljuju mnoštvo napisa u kojima se glorificira prekooceanski prestiž.

mačkog rata. Na mjesto Cafe Brebant dolazi jedan američki bar. To je također dokaz, kako se Pariz počeo sve više amerikanizirati".⁴

Sic transit gloria mundi! Pariz se "amerikanizira"! Nacionalne institucije (u kakve se u Francuskoj bez sumnje ubrajaju i kavane) koje odolijevaju iskušenjima ratnih vremena, kapituliraju pred banalnim, ali očito moćnim "oružjem" - vjesnikom novog doba, američkim barom. Veličajna tradicija ustuknula je, i preko noći nestaje, istisnuta pomodnim hirom preookeanskih novotarija; sjetno prisjećanje na veličinu ("historičnost") jedne kulturne znamenitosti, završava tek suhom konstatacijom kako pomenuti primjer predstavlja tek jedan od mnoštva dokaza o općoj pojavi, amerikanizaciji.

Na sličan način, u jednom članku *Jutarnjeg Lista* pod naslovom "Amerikaniziranje Europe"⁵, bilježi se pomalo bizaran primjer društvenih promjena zbog kojih se na odgovornost izravno proziva Amerika. Članak općenito razmatra "preobražaj u psihi moderne žene", do kojega dolazi nakon Prvog svjetskog rata. Autor priloga poziva se na zapažanja francuskog dramatičara Francois de Croisseta, koji smatra kako se "amerikaniziranje Europe" najbolje može razlučiti u bračnim odnosima. Nakon osvrta na općenito stanje stvari - "Paris je danas isto tako američki kao Newyork" - otkriva se i neposredan uzrok američkog *bauka* koji je poljuljao sam temelj pristojnog građanskog života: "Glavno oružje američkih nestrpljivaca je film. To amerikaniziranje najbolje se ogleda u poraslom broju bračnih rastava i u onom površnom gledanju na brak, koje se danas općenito opaža". Neposredna odgovornost za nečudorednu transformaciju francuske žene otkriva se u ležernim društvenim konvencijama Amerikanaca; zapakirane u celuloidni proizvod američke filmske industrije u kome se "i ne može ništa drugo viditi nego bračni škandali i rastave", američke navade tako izravno uzrokuju pojavu da se "na tako važne probleme gleda sa velikom lakoumnosću".⁶

Ove dvije - zapravo marginalne pribilješke - predstavljaju reprezentativni uzorak mnogih izvještaja koji na sličan način otkrivaju pojavu američkog kulturnog utjecaja i u drugim dijelovima Europe.⁷ Jedno od najzanimljivijih promišljanja tog fenomena daje uvodničar književne rubrike zagrebačkog *Obzora* kroz slojevitu usporedbu Starog i Novog kontinenta. Predstavljajući roman *Babit* američkog nobelovca Sinclair Lewisa, koji otpočinje izlaziti u nastavcima u travnju 1931. godine, autor oslikava društvenu klimu koja je izborila svjetsku promociju američke književnosti.⁸

Težište prikaza stavljeno je na odnos, te u zaključku na utjecaj Amerike na Europu, koji se eksplicitno naziva "amerikanizacijom". Premda su pojedine ocjene tog odnosa zacijelo pretjerane (funkcija članka je pobuditi interes čitatelja za američki roman), za nas je relevantno uočiti značajke novinarskog oslikavanja Amerike i Amerikanaca obzirom da one izravno utječu na oblikovanje javnog mnijenja. Uz određenja odstupanja te se karakteristike mogu smatrati stereotipnim ocjenama koje se pojavljuje u vrlo različitim kontekstima i interpretacijama.

Prilog otpočinje uobičajenim zapažanjem koje američki utjecaj postulira kao nedvojbenu realitet: "Amerikanizacija nije teoretska hipoteza, već kruta zbilja." Ovako oblikovana formulacija implicitno sugerira kako amerikanizacija kao upliv nije šire rasprostranjena pojava u hrvatskom društvu (u protivnom bi njezin utjecaj bio jasan sam po sebi, pa bi i takva tvrdnja bila izlišna). S druge strane, iz navoda se može zaključiti kako

⁴ Zatvara se kavana u koju je zalazio Heine, *Obzor*, 19. svibnja 1930., 6.

⁵ Amerikaniziranje Europe, *Jutarnji list*, 24. prosinca 1929., 12.

⁶ Isto.

⁷ npr. Amerika osvaja Englesku, *Obzor*, 17. veljače 1930., 4.

⁸ Sinclair Lewis i njegov "Babit" - Uz naš novi roman, *Obzor*, 17. travnja 1931., 2.

ipak postoji transparentna percepcija te pojave (što se može povezati s obiljem informacija koje na tu temu pruža tisak). Dakako, nije isključeno i tumačenje prema kome je naprosto riječ o pukoj retoričkoj frazi.

Kako bilo da bilo, u nastavku priloga kroz europsku prizmu sagledavanja Amerike otkrivaju nam se zapažanja o povijesnim uzrocima i prirodi američke evolucije, te se pruža nekoliko informacija o dominantnim oblicima američkog utjecaja na svijet koji se mogu povezati s različitim manifestacijama američkog načina života (sinteza tehnološkog napretka, masovne produkcije i konzumerizma): "Cijeli jedan vijek Evropa je s omalovažavanjem, preko ramena gledala sve što se dešava u Americi. Američanin bijaše za Evropejca nespretni epigon, bilo izdanak neuke, rasno i intelektualno inferiorne gomile, bilo umišljeni snob koji živi od pregršti mrvica što mu ih dobacuje evropska elita. Kao mnogo toga, tako je i to svjetski rat preokrenuo naglavce. Bogata Evropa preko noći preobrazila se u američkog dužnika. Organizatorski talent američke rase bljesnuo je u svjetskom ratu, i ostao kao jedini pobjednik. Amerika se najednom ukazala evropskim očima u svojim pravim relacijama. Progresne forme, koje je Evropa sanjala kao budućnost ukazale su se Americi kao gotova stvarnost. Evropske spekulacije Amerika je pretočila u praktičnu zbilju.(...) Dok je Evropa sanjala o svjetskom gospodstvu, Amerika ga je snagom svog kapitala ostvarila. Dok je evropska nauka lovila lov za smionim znanstvenim hipotezama, američki praktičari primjenjuju rezultate evropskih istraživanja u svakodnevni život. Benzov nepraktični prvi automobil u Americi se preobrazuje u milijunsko prometalo, kojim se jednako služi milijarder kao i prosječni građanin. Evropska elektrotehnička otkrića Američanin Edison pretvara u predmete svakodnevnog porabe. Lilienthalov tragični eksperiment braća Wright iskorišćuju za prvi let čovjeka, stvaraju osnovicu praktične avijacije. Evropski arhitekti razbijaju si glave budućim formama gradova - Američani grade smiono svoje nebudere, prvi rješavaju praktički nove probleme urbanizacije. Lumierov izum fotografije Američani pretvaraju u kino i ton-film, dajući ljudstvu novo oružje civilizatorne propagande. Američka glazba, ishitrena na neameričkim crnačkim melodijama, revolucionira muziku - američki način svakodnevnog života sve više potiskuje evropske običaje. Konačno i američka filozofija, američka literatura sve većma infiltriraju evropsku misao. Nova američka civilizacija sve više daje dominantu životu XX vijeka."⁹

Zaključno, autor članka još jednom živopisno oslikava europsku frustraciju američkim uspjehom; vraćajući se na motiv europskih predrasuda o Amerikancima on iskazuje jednu od tipičnih konzervativnih ocjena europsko-američkog diskursa: "...kroz stoljeća Evropa je budno pazila na čistoću rase, samo najčišća rasa, aristokrate, smatrala se izrazom konstruktivnosti i sposobnosti vladanja. A svi znaju da je taj američki narod gomila bjegunaca, mješavina vjerskih fanatičara i ološa svih evropskih zemalja, svijet koji priznaje samo zakon dolara, kod kojega samo uspjeh bez obzira na to kojim je putem postignut, izazivlje čast i poštivanje."

Premda mnogima još uvijek teško shvatljiva, pobjeda "plebejske" Amerike nad "aristokratskom" Europom, neupitna je činjenica: "I zabezegnuta Evropa skoro ćutke je legla pred tim njoj neshvatljivim fenomenom snage..."; američka civilizacija nedvojbeno postaje dominantan svjetonazor mnogih Evropejaca: "...amerikanizacija stekla je u Evropi poslije rata legiju slijepih poklonika. Amerika za mnoge posta svetim idolom".¹⁰

⁹ Isto.

¹⁰ Isto.

Zapažanja o europskom idolopoklonstvu američkom predlošku implicitno ukazuju na šire kulturološke konzekvencije - povijesnu smjenu europocentrizma njegovim derivatom - amerikanizmom. Američka invazija Europe, dakle, sugerira i amerikanizaciju svijeta. Mnogi novinarski prilozi zagrebačkog tiska uistinu potvrđuju ovo zapažanje; nerijetko, pojavljuju se napisi koji otkrivaju kako planetarni hod Amerike dosiže i u najudaljenije kutke svijeta. Kao primjer mogu poslužiti dva članka - preuzeta iz inozemnog tiska - u kojima se iscrpno izvještava kako "američka epidemija" neumoljivo zahvaća čak i Daleki istok.

Iz pera šangajskog dopisnika *Frankfurter Zeitung*a čitatelji u Hrvatskoj doznaju kako je "veliki uzor naprednog Kitajca Amerika, a Udružene Države idealni cilj i savršenstvo zapadne kulture".¹¹ Kinezi koji se obrazuju ili pak neko vrijeme provode u SAD-u "silno se time diče pred svojim zemljacima". Boravak u Americi pored upoznavanja samog "vrela zapadne kulture" daje i izgled za "sjajnu karijeru", pa tako saznajemo kako je "dobra polovina nankinške vlade posvema amerikanizirana, kao i većina višeg činovništva. Vlada na sve načine nastoji da se dodvori 'Državama'", a ti amerikanofili podržavaju uvjerenje "da Kinezi bez američke pomoći ništa neće postići i da je USA prva zemlja svijeta". Uz upliv kome doprinose proamerički orijentirani Kinezi bilježi se i ostvarivanje utjecaja posredstvom američkih kršćanskih misija i privrednih koncerna koji "sve šire razapinju svoju mrežu u Carstvu sredine".

Otkriva se i mnogo prozaičniji uzročnik amerikanizacije Kineza, koji je po učinkovitosti najdjelotvorniji, jer nije ograničen samo na "prosvječenu i napredno orijentiranu manjinu". Riječ je, dakako, o "najmoćnijem rasadištu američke kulture", kinematografu. Kako bilježi autor teksta, "američki film postao je prava pošast, prema kojoj azijski narodi upoznaju zapadnu kulturu". Premda Amerikanci nemaju monopol na film, oni ga - zahvaljujući univerzalnoj primamljivosti holywoodske produkcije i nesvjesno koriste kao jedan od najznačajnijih katalizatora razvoja masovne kulture XX stoljeća.

Prema pisanju novinara sraz europskog i američkog celuloidnog proizvoda na kineskom tržištu završio se nepovoljno po produkciju starog kontinenta; "...onih nekoliko evropskih filmova, koji onamo zablude, silaze ubrzo s repertoara, jer kineska publika je uvjereni, da svaki evropski film tužno svršava, a oni vole divni američki happy end. Ruski film je osobito nepoželjan, dapače proskribiran, uostalom kao i sve rusko".¹²

Uz film ne manjkaju "ni ostali rekviziti američke prosvjete: gramafon, jazz, foxtrot, dancing i drugo. Obrazovan i dobro odgojen čovjek - misle ovi 'naprednjaci' - mora bez sumnje poznavati zapadne plesove, znati na pamet najnovije američke šlagere ili imena nebrojenih filmskih starova". Pitanje što vjernijeg usvajanja američkog načina života, interpretirano je kao pitanje društvenog prestiža, osobito u mondenim krugovima kineske elite: "Stanovi naprednih Kineza uređeni su također po američkom uzoru. Savremeni Kinez, koji hoće da bude 'up to date' odbacuje tradicionalno kinesko pokućstvo, pod izgovorom da je nepraktično i preskupo, i uređuje stan po praktičnom američkom uzoru. I vanjsko lice pojedinih naselja sve se više modernizira, to jest amerikanizira. Zgrade postaju sve više nalik na sive škatulje, a interieri se odlikuju rekordnim neukusom - po

¹¹ Amerikanizacija Kine - Kako stanovnici Kitaja upoznaju "zapadnu kulturu", *Obzor*, 5. studenog 1929., 4.

¹² Zanimljivo je primjetiti kako ruski ili točnije sovjetski upliv, u ovome razdoblju proživljava sudbinu američkog nekoliko godina ranije. Do 1927. godine, kada dolazi do poraza pro-sovjetske frakcije Kuomintang koja vlada u Hankou, vlast se prilično neblagonaklono odnosila prema američkom utjecaju, otpuštajući iz službe i progoneći čak i one Kineze koji su studirali u Americi. Dakako, i opće ocjene američkog utjecaja u Kini zastupljene u *Obzorovom* članku relevante su prije svega kao primjer hrvatske žurnalističke percepcije amerikanizacije, a ne kao vjerodostojan prikaz američkog upliva u Kini.

zapadnom ukusu". Svoj elaborat o invaziji američke kulture na Kinu, autor teksta rezignirano zaključuje: "ondje gdje su se nekoć proučavali sveti spisi Konfucijevi, šire se sada američki magazini..."¹³

Drugi prilog koji ukazuje na prisustvo američkog utjecaja na Dalekom istoku *Obzor* preuzima iz časopisa *The Contemporary review*.¹⁴ U članku se analiziraju najznačajniji momenti koji su doveli do potiskivanja engleskog i jačanja američkog utjecaja u Japanu.¹⁵ Kao najvažniji utjecaj Amerikanaca ističe se djelovanje na odgojnom području, pretežno kroz misionarske ispostave i privatne škole, uz obilnu pomoć američkog kapitala. Primjećuje se kako gotovo svaka grupa američkih misionara u Japanu otpočinje svoj rad osnutkom škole, a kao posebna zanimljivost istaknuto je da one pored obaveznog propovijedanja *Svetog pisma* posvećuju mnogo pažnje i predavanjima o američkom shvaćanju socijalnih pitanja.

Zaključujući prilog, autor utvrđuje kako "američki utjecaj raste iz dana u dan": "Sva kršćanska društva vode Amerikanci uz jaku financijsku potporu matice. Jedina ne japanska bolnica je američka. Jedini dnevnik u Tokiju, koji se posvećuje inozemnim interesima, jest američki 'Japan Advertiser'. Na lavinu informacija o američkoj nazočnosti u Japanu, nadovezuje se i pojašnjavajući argument kako je Amerika "geografski, tako i svojom političkom kompaktnošću i kapitalom bliža Japanu".¹⁶

Ovih nekoliko izabраниh priloga iz zagrebačkih dnevnih novina nedvojbeno ukazuje kako postoji transparentna informativna podloga na osnovu koje čitateljstvo stiže predstavi o globalnim utjecajima Amerike. Može se primijetiti, kako općenit interes hrvatskog tiska za američki sadržaj, te u tom kontekstu novinarski izbor i interpretacija informacija o Americi (izravni komentar Amerike), same po sebi iskazuju određeni utjecaj. To dakako vrijedi i za javno mnijenje na čije profiliranje u velikoj mjeri utječe tisak.

Američki utjecaj u Hrvatskoj

Američki utjecaj koji oslikava prirodu odnosa prema Americi, bilježi se i u Hrvatskoj. O amerikanizaciji postoji mnoštvo raznovrsnih napisa, od reklama američkog indus-

¹³ Isto.

¹⁴ Amerikanizacija Japana, *Obzor*, 15. srpnja 1929., 2.

¹⁵ 1902. godine Japan sklapa s V. Britanijom ugovor o savezu, te prima engleske učitelje i osobito flotne stručnjake. Iste godine u SAD je izglasan zakon koji onemogućuje daljnje useljavanje Japanaca u Ameriku, što dovodi do velikog ogorčenja u Japanu, pa i procjena svjetske javnosti o mogućem oružanom sukobu. Međutim, situacija se radikalno mijenja po završetku svjetskog rata. Engleska i drugi saveznici stoje na stanovištu da je udio savezničkog Japana u svjetskom ratu bio nezadovoljavajući i prije svega usmjeren stjecanju pozicija u Kini suprotno njihovim interesima. Kulminaciju je predstavljala Washingtgonska konferencija 1922. godine na kojoj je držanje V. Britanije u odnosu na Japan shvaćeno kao otkaz dotadašnjeg saveza. Japanski način razmišljanja bio je vrlo pragmatičan, a svodio se na zaključak da ako Amerika ima toliku moć da i V. Britanija mora po svaku cijenu steći njezinu naklonost, i Japan treba učiniti isto. Američki utjecaj u Japanu otpočinje nešto ranije. Već prve godine rata Japan napušta većina Engleza, osobito učitelji i trgovci, a na njihovo mjesto dolaze Amerikanci. Japan počinje sagledavati Ameriku kao uzor. To je i osnovni razlog vrlo umjerenog prosvjeda protiv američkog useljeničkog zakona iz 1924. godine koji je na kraju okončan svečanom izjavom Japana o odricanju od dotadašnje iseljeničke politike, ali i najavama kompenzacije u Manduriji.

¹⁶ Isto; Do radikalnog zaokreta u japansko-američkim odnosima i izrazito anti-američkog raspoloženja u Japanu, dolazi usporo s vojnim angažmanom Japana u Kini prema kome se Amerika veoma kritički odnosi. Npr. vidi kritički članak prenesen u *Obzor* iz *Current History*: Politika Sjedinjenih Država na Dalekom istoku, *Obzor*, 12. listopada 1932., 2.

trijuskog proizvoda¹⁷, preko zanimljivih razmatranja političkih sadržaja koji u argumen-taciji koriste američki primjer, do crtica koje neposredno govore o prisutnosti i utjecaju američke kulture u hrvatskom društvu. U članke koji se bave kulturnim uplivom mogu se prije svega uvrstiti kratke zabilješke koje govore o zastupljenosti jazz muzike u zagrebačkim kabareima i radio programu, o američkom teatru i filmu koji slijedom interesa publike potiskuje europsku produkciju, a bilježe se i primjeri različitih oblika socijalizacije čiji je izvor američki predložak.

Jedan od potonjih primjera, premda banalan, ilustrira živu preokupaciju Amerikom i sklonost imitiranja najrazličitijih vidova njezina ispoljavanja. Članak senzacionalnog naslova - Amerikanizacija Zagreba!¹⁸ - otpočinje uobičajenim zapažanjem o supremaciji Amerike nad Europom: "Polagano privredno i tehničko osvajanje Europe po U.S.A. postala je činjenica, koju lako zapažamo na svakom koraku." Europski nastup Amerike zapaža se dakle i u Hrvatskoj "na svakom koraku". Lako je uočiti kako ovaj navod zacijelo više odgovara pompoznom naslovu članka nego li objektivnom utjecaju Amerike, no nastavak priče otkriva nam jednu, uistinu skromnu manifestaciju američkog upliva. Primjećujući kako su Amerikanci "bogati narod (koji, op. A.B.) traži maksimum komfora i higijene u svakoj prilici, pa tako na pr. i kod šišanja i kod brijanja", novinar utvrđuje kako su "Amerikanski 'Saloni' i higijenski način brijanja postali jedna svjetska znamenitost". Taj vid pobjedonosnog američkog pohoda na Europu, otkriva se i u hrvatskoj metropoli: "Baš poradi toga je pohvalno, da smo i mi ovdje dobili velikim trudom i troškom takav jedan Salon za češljanje dama i gospode u Ilici 71. po američkom uzoru snabdjeven sa originalnim tehničkim spravama. Tako je naš Zagreb opet bogatiji za jednu znamenitost inicijativom vrijednog obrtnika g. Dragutina Šimunića, a mi imademo mogućnost, da se uz stare niske cijene brijemo, šišamo, češljamo i manikiramo uz odličnu higijensku poslugu, kao da smo pravi američki bogatuni".¹⁹

Oduševljenje svime što se ravna "po američkom uzoru" - koje svjedoči o pomodnoj gladi za Amerikom - najizrazitije je u interesu za različite forme američkog zabavnog sadržaja. Ta pojava može se pratiti i slijedom novinskih informacija koje registriraju nastupe popularnih emisara američke kulture. "Pravu senzaciju" u Zagrebu izazvalo je gostovanje "čuvene crnačke operetno - revijske grupe Louisiana "; "Umjetnički ensemble sačinjava preko pedeset članova obojega spola, u kome je sastavu velika grupa drašesnih crnačkih girlsa, koji su upravo neodoljivi u svojim originalnim egzotičnim plesovima. Ujedno trupa ima vlastiti Jazz - orkestar, te donosi sobom originalnu dekorativnu scenariju i sjajnu kostimeriju".²⁰ Izvjestilac ističe, ne bez ponosa, kako je Zagreb ugostio prvorazrednu svjetsku atrakciju: "Interesantno je napomenuti, da ova trupa važi kao najbolja i najveća od dosadašnjih sličnih trupa" (predvodi je "najslavniji američki redatelj i glumac Louis Douglas, raniji star Reinhardtovog teatra u Berlinu").

Uz nešto manje pompe najavljen je koncert američke pjevačice Ellenor Cook koja je uz pratnju klavira i američkog narodnog instrumenta bendža izvodila američke porodične i moderne pjesme, crnačke spirituale i, što je osobito zaintrigiralo zagrebačku publiku, splet hrvatskih narodnih pjesama.²¹ Posjetivši Jugoslaviju još 1926. godine ona se pozabavila

¹⁷ Nove Fordove cijene - Prije svega ekonomičan, *Obzor*, 30. srpnja 1930., 6.; American Heating (reklama peći), *Jutarnji list*, 6. studenog 1929., 19.

¹⁸ Amerikanizacija Zagreba!, *Jutarnji list*, 16. studenog 1929., 9.

¹⁹ Isto.

²⁰ Gostovanje čuvene crnačke operetno-revijske trupe "Louisiana" u kazalištu u Frankopanskoj ulici, *Obzor*, 4. ožujka 1930., 3.

²¹ Koncerat američke pjevačice Ellenor Cook, *Obzor*, 2. svibnja 1930., 3.

prikupljanjem izvornih hrvatskih napjeva, koje je zatim u sklopu programa sačinjenog od narodnih pjesama srednje i istočne Evrope predstavila američkoj publici, uključivši i koncerte održane u hrvatskim kolonijama u Clevelandu, New Yorku i Milvaukeeu.²²

Uz gostovanje američkih glazbenika značajnu ulogu na profiliranje glazbenog ukusa prema američkom predlošku bez sumnje imaju ton-film i radio program. O tome kako američka muzika postaje standard popunjavanja dokolice Zagrepčana svjedoči crtica koja izvještava o nastupu jazz banda "The Bingo boys" u elitnom gradskom okupljalištu, hotelu Esplanade, a cijela zgoda se prenosila i na radiju.²³

Američki film predstavlja posebno poglavlje amerikanizacije, te stoga zaslužuje i malo opširniji osvrt. U već ranije spomenutom prilogu o amerikanizaciji Kine - koji je u *Obzor* prenesen iz njemačkog tiska - kinematograf je prepoznat kao "najmoćnije rasadište američke 'kulture'", odnosno "sredstvo koje svakom čovjeku omogućuje (...) da ostane u trajnom kontaktu s civiliziranim svijetom".²⁴ Pažljiviji čitalac uočiti će kako je u izvornom tekstu riječ "kultura" stavljena u navodne znake, što otkriva ironičnu intonaciju u interpretaciji celuloidne prizme kroz koju se odvija kontakt s "civiliziranim svijetom". Ovaj detalj otkriva nam pozadinu jedne globalne kulturološke diskusije koja se u znatnoj mjeri reflektira i u hrvatskoj sredini.

Premda je film izvorno europski izum, Amerikanci su od njega učinili "masovnu produkciju trenutka" i "pokretne slike postale su velika demokratska umjetnost, koja je, sasvim prirodno, bila karakteristično američka umjetnost".²⁵ "Demokratičnost" umjetnosti pak, sama po sebi, nije bila po volji mnogih pripadnika europske obrazovane elite. Prozaična jednostavnost i univerzalna komunikacijska neposrednost američkog filma u očima "duhovne aristokracije" stare Europe bila je ponekad naprosto nepodnošljivi kič kojim američki skorojevići subverzivno truju široke (narodne) mase. Hrvatski književni arbitar ukusa Miroslav Krleža, ovako je opisao planetarni pohod (američkog) filma u svojim Amsterdamskim varijacijama iz 1934.: "Pet stotina milijuna gledalaca obmanjuje se svakodnevno bioskopskom iluzijom tempa, luksuza, bogatstva i sretnog svršetka ljubavnih pustolovina, uspavljujući ljudske brige zaista djetinjastom obmanom, da će se na kraju sve ipak dobro svršiti. Ove čarobne crno-bijele sjenke u mračnim dvoranama, ovo titranje svjetlosti na bijelom platnu, ta sasvim primitivna laterna magica, danas je ogromna laž, jača od štampe, sedme velevlasti. Ova hollywoodska svjetiljka postala je nov opijum masa i naroda, opasniji od religije, čija opojna snaga u nargilama crkvene nauke već prilično slabi. Trovanje svakog, pa i najnevinijeg ličnog ukusa, krivotvorenje čovjeku više-manje prirodnog smisla za 'lijepo', proračunano ubijanje i rafinirano prljanje naj-intimnijih ljudskih uzbuđenja i svake iskrene emocionalnosti, svjesno skretanje u smjeru precjenjivanja društvenih laži, zločinačkih podvala i obmana svake vrste, veličanje naj-ispraznijeg poslovnog i trgovačkog uspjeha, u jednu riječ: ova opasna crno-bijela, od celuloidnih sjena i svjetlosti satkana tajlorizacija društvene laži, ta čarobna lampa ljudske samoobmane, ta rafinirana inspiracija gospode Goldwyn-Mayera i Foxa, danas, u ovoj evropskoj tmuni oko nas, svijetli kao jedini svjetionik od Malajskih ostrva do Transvala i od Koprivnice do Grenlanda".²⁶

²² Ova zgoda može poslužiti kao skroman primjer svojevrsne kulturne interakcije.

²³ "The Bingo boys iz Esplanade", *Obzor*, 22. ožujka 1933., 2.

²⁴ Amerikanizacija Kine - Kako stanovnici Kitaja upoznaju "zapadnu kulturu", *Obzor*, 5. studenog 1929., 4.

²⁵ Daniel J. Boorstin, *The Americans: The Democratic Experience*, Cardinal, 1988., 379.

²⁶ Miroslav Krleža, Amsterdamske varijacije, *Evropa danas*, Zora, Zagreb, 1972., 48-49.

Ova tipično "krležijanska" bujica riječi otkriva nam duboku ukorijenjenost američkog filmskog virusa i u hrvatskoj sredini. U sličnoj maniri, ali uz ponešto manje riječi, o zastupljenosti američkog filma na repertoaru zagrebačkih kinematografa oglasio se i jedan zagrebački novinar u prilogu indikativnog naslova: *Tonfilmske premijere ili američka invazija*.²⁷ Iz članka doznajemo kako "sedamdeset do osamdeset posto filmova, koji se prikazuju u Zagrebu potječu iz Amerike", a "pojava tonfilma povećati će bez sumnje ovaj procenat".²⁸ Pored repertoarske dominacije, američki filmski utjecaj očituje se i u nazivima pojedinih zagrebačkih kina (1930. godine ima ih sedam): "Olimp ton kino prikazuje isključivo Metro-Goldwinove tonfilmove - 'Ars gratia artis'. Umjetnost pod egidom zvijezdane američke zastave i zlatnog Metro - Goldwinovog lava. Edison Palace započinje svoju tonsku misiju Foxovim 'Singing Foolom', Europa prikazuje 'Midstream', Tiffany Hall 'New York', Metropol - posljednje utočište nijemog filma donosi redom proizvode 'Univerzala' ili 'United Artists', a isključivo američki su i tonfilmovi, koji su se do sada davali u Music Hallu".²⁹

Za razliku od Krležinog općenito negativnog stava prema filmu (koji se izjednačava s američkom produkcijom), zagrebački novinari veoma iscrpno i korektno izvještavaju o kretanjima u filmskom svijetu, u kome, dakako, prednjači Amerika. Pa ipak, i u njihovim ocjenama ponekad ne izostaju žaoke koje pogađaju konzumerizam američke produkcije. Tako jedan novinar uz konstataciju kako europski film "vodi očajnu borbu s američkom filmskom industrijom" koja "bezuvjetno dominira na svjetskom tržištu, ne samo brojem, nego i tehničkim kvalitetama pojedinih filmova", zapaža kako "američkim filmovima fali ona nijansa, kojom se često odlikuju i prosječni europski filmovi, koji nisu stajali ni izdaleka toliko novaca, koliko ovaj ili onaj hollywoodski 'superfilm'".³⁰ Kap koja je prelila čašu kod dijela konzervativnijih filmskih kritičara bila je agresivna ekspanzija američkog izuma, ton-filma. Isti novinar - pobornik nijemog filma - rezignirano primjećuje kako "glasni film (...) i nije više film, već šarena smjesa koječega, što ne spada zajedno".³¹

Utjecaj američkog filma može se zapaziti u mnogim napisima u kojima se na duhovit način "obračunava" s različitim vidovima agresivnog amerikanizma. Jedan od opisa "tipične Amerikanke" - očigledno inspiriran filmskim predloškom - odražava sofisticirano poigravanje intelektualne novinarske elite s pomodnom opčinjenošću Amerikom: "Oh bože, kako li se čute te sretnice u toj dualnoj amfibijskoj, na polu hermafroditskoj ulozi, kad se za sijeste u negližeju valjaju na otomanu, presvučenom glatkom razbudljivom tigrovinom!"³²

Drugi pak novinar, baveći se istim motivom, u prilično žučljivoj maniri polemizira s pojavom "kozmetičke epidemije" u Americi. Američka žena razotkrivena je kao činitelj dekadentne pošasti amerikanizacije - "specifičan tip novog doba, kojemu glazba znači jazz, literatura slikovni magazin bez teksta, moral prohibicija i lažni puritanizam".³³ Odgovornost hollywoodskog filmskog predloška za kozmetičku epidemiju i lažni sjaj vještačke ljepote, nadalje se elaborira kroz povezivanje s još jednim simbolom američkog

²⁷ Tonfilmske premijere ili američka invazija, *Obzor*, 15. veljače 1930., 3.

²⁸ Prvi tonski film *Jazz pjevač* proizveden je 1927. godine.

²⁹ Tonfilmske premijere ..., nav. dj.

³⁰ Američki film, *Obzor*, 28. listopada 1929., 2.

³¹ U periodu od gotovo tri godine (1929.-1931.) na stranicama *Obzora* polemizira se o umjetničkim i komunikacijskim dosezima zvučnog filma što zacijelo odražava osobne afinitete Obzorovog filmskog kritičara, ali i opće dileme suvremenika o razvojnim perspektivama filma.

³² Nikola Tesla, *Obzor*, 3. rujna 1929., 2.

³³ Kozmetička epidemija u Americi, *Obzor*, 21. kolovoza 1929., 4.

konzumerizma - pokretnom trakom automobilslog magnata Henry Forda: "A ideal ženske ljepote ne može biti drugo no nepromjenjivo lice kao u nežive lutke, kakovim se diče toliki glasoviti starovi iz Hollywooda. Takovu ljepotu lako je fabricirati na serije kao i automobile..."³⁴

Dakako, valja uočiti kako oštrica ovih komentara nije usmjerena samo na preoceanski način života, nego zacijelo predstavlja i neizravnu kritiku sličnih pojava u vlastitoj sredini. Ipak, treba primijetiti kako u velikoj većini prevladavaju napisi koji blagonaklono, pa i s neskrivenim oduševljenjem, gledaju na uspjehe američkog filma, odnosno američki utjecaj u cjelini.

Amerika se otkriva i kao inspirativni predložak za kulturna pregnuća domaće provenijencije. Pozornost kazališne publike, te dakako i dnevnog tiska, u rujnu 1929. privukla je "netom dovršena drama u tri čina" pod naslovom: "Amerikanska jahta u splitskoj luci, autora g. Milana Begovića."³⁵

Novinar koji je svojim komentarom popratio tu kulturnu manifestaciju odmah je uočio jednu neliterarnu, ali hvalevrijednu kvalitetu djela: "Opet će se vidjeti da ono, što daje i ima Split nema ni jedan naš drugi grad. Interesantan ne samo za nas, nego za svijet. I 'Floramy'e' i 'Amerikanska jahta u splitskoj luci' produkti su za eksport, a da ni jedan ni drugi autor nisu tražili neke opće, sve ljudske karakterne note i motive, nego su tek davali Split kakav jest, a opet svugdje i svakom zanimljiv..."

Povezivanje ekskluzivnih konotacija u naslovu djela i turističke propagande, očito je u komentaru autora članka, a da takav stav nije bez osnova, govore i novinski izvještaji o organiziranim posjetama američkih turista Dalmaciji. Pri tom, sama poruka je jasna: ono što je prihvatljivo američkom turistu - koji je sinonim za svjetskog putnika i izbirljivog klijenta, mora biti poželjno i zadovoljavajuće i za sav ostali svijet. Navodi pak o "tržišnom univerzalizmu" dviju opereta - "produkti za eksport" - sugeriraju usuglašavanje sa zabavnim standardima najrasprostranjenijeg proizvoda te vrste - američkog mjuzikla (s kojim se žitelj Hrvatske potpunije upoznaje nakon pojave zvučnog filma).

Kulturno preplitanje "američkog i hrvatskog", odnosno svojevrsna upotreba američkog popularnog teatarskog predloška u funkciji prikaza hrvatskih prilika može se zapaziti u komentarima kojima su popraćene dvije kazališne predstave američkih autora: Parnica Mary Dugan i Chicago.³⁶ Predstave se pojavljuju jedna iza druge na repertoaru Hrvatskog narodnog kazališta, što ujedno govori o čestoj zastupljenosti američkog teatra na hrvatskoj kazališnoj sceni.

Novinska kritika znalački ističe kako je riječ o "...dva duhovno gotovo jednaka djela, koja se u osnovi razlikuju samo u polaznoj točki posmatranja. Poslije 'Parnice Mary Dugan', 'Chicago' je ostavio dojam da nam je ta Amerika već bila otkrivena. Razlika je tek, da je 'Chicago' satira, da smijehom ispravlja običaje, dok pisac 'Mary Dugan', u divnoj melodramskoj naivnosti, izvodi pred gledaoce samu iskonsku borbu dobra i zla, prenesenu u zemlju Dolariju".³⁷

³⁴ Isto.

³⁵ Amerikanska jahta u splitskoj luci, *Obzor*, 5. rujna 1929., 2.

³⁶ Hrvatsko narodno kazalište - Watkins-Volmdeller: "Chicago" - Slika iz američkog života, *Obzor*, 4. studenog 1929., 3.

³⁷ Izraz *Dolarija* ima karakterističan, blago ironičan prizvuk. Uzet kao sinonim za Ameriku, upućuje na složenost percepcije odnosa europske i američke kulture. Ton kojim se najčešće govori o Americi kroz napise o američkoj popularnoj umjetnosti općenito oertava uvažavanje vrhunskih dometa zabavnog karaktera američkog djela, ali i izvjesnu rezervu prema dubljim umjetničkim dosezima.

Zagrebački režiser Chicaga tako je profilirao likove u predstavi, da su njegovi sugrađani u nositeljima radnje mogli prepoznati aktere zagrebačkog javnog života "odvjetnika g. Badalića ili časnog predsjednika sudbenog senata g. Prejca, kao i mnoge druge", premda je "samo djelo predstavljeno kao slika iz američkog života". Djelo je, kaže nadalje kritičar "...satira na sudbene prilike, na porotnike koji ne odolijevaju ženskom plaču i svilenim čarapama, na reportere koji smatraju da su ubojstva samo glavni naslovi, na odvjetnike koji su pljačkaši i uopće na američku publiku koja trpa zločince, ako su zanimljivi, u red senzacija, pored predsjednika republike i pored filmskih zvijezda - to je ta slika iz američkog života, kojoj je pisac simbolički nadjenulo ime jednog grada".

Zaodijevanje zagrebačkih prilika u "američko ruho", govori o duhovitom konceptu kazališne interpretacije kroz koju se "slika iz američkog života" adaptira koristeći motive lokalnog javnog života. To svakako ukazuje na poznavanje i izgrađenu percepciju "amerikanizma" do razine na kojoj se univerzalno prepoznatljiv američki predložak koristi kao sredstvo karikiranog oslikavanja vlastite sredine.

Svojevrsno svjedočanstvo o jezičnom uplivu "američkog izraza" predstavlja informacija iz istog članka o nastojanju prevodioca Chicaga da transponira "neke američke lokalizme u naš odgovarajući žargon", za što novinski kritičar napominje da nije uvijek bilo najsretnije riješeno. Iz toga se pak može zaključiti kako američki idiom nije nepoznanica u hrvatskoj sredini.

Ova zanimljiva kulturološka pojava može se zapaziti i u srazmjerno čestoj uporabi izraza američke provinijencije u novinama. U članku koji izvještava o tome "koliko Američanin izdaje za užitke", novinar - kao posebno simpatičnu izdvaja jednu od luksuznih kategorija izdataka koju američki statističar metaforički naziva izrazom *sweet-heart*.³⁸ Zagrebački novinar posebno se osvrće na taj vid "potrošnje" prevodeći američku riječ u lokalni žargon, također tuđicu, *steckenpferd* (mušica, hir). U već pomenutom prilogu o "kozmetičkoj epidemiji" u SAD u više navrata koristi se izraz *girl* (navodi se bez prijevoda) kao jedan od simbola potrošačke izopačenosti Amerike, što upućuje na razvijen vrijednosni sud o američkom jezičnom izrazu.

Ovih nekoliko ilustracija preuzetih iz dnevnih novina nedvosmisleno upućuje na jasno prepoznavanje američkog utjecaja u svijetu i razvijen kritički odnos prema toj pojavi. U određenim oblicima može se govoriti i o neposrednom utjecaju Amerike u dijelovima hrvatskog društva.

U svijetu politike interes za upoznavanje drugačijeg konteksta često je ograničen na usvajanje onih sadržajnih i idejnih aspekata koji se funkcionalno mogu ugrađivati u vlastiti politički svjetonazor. U usporedbi s drugim državama, žurnalistička percepcija Amerike u Hrvatskoj u toj relaciji predstavlja posebno zanimljiv slučaj. Uvidom u novinske materijale u međuratnom razdoblju može se uočiti kako se politička valorizacija Amerike u bitnome razlikuje od ocjena drugih država. Odnos prema europskim velesilama - koje se nerijetko poigravaju interesima malih država - često se iskazuje naglašeno uzdržanim tonovima. Susjedne države poput Mađarske (revizionističke aspiracije) ili Italije (izravne teritorijalne pretenzije) prate i neprikrivene negativne političke konotacije. Kada je pak riječ o Americi u tisku se - gotovo bezrezervno - iskazuje pozitivan stav, bilo da je riječ o službenim pozicijama vlasti ili o političkoj opoziciji.

Vanjska politika Woodrowa Wilsona trasirala je konstituiranje južnoslavenske asocijacije naroda nakon sloma Austro-Ugarske 1918. godine. Usprkos povratku politici izolacionizma, poslijeratne smjernice američke vanjske politike ostaju najznačajnijom

³⁸ Jedna konačna statistika - Koliko Američanin izdaje za "užitke", *Obzor*, 13. siječnja 1930., 1.

garancijom očuvanja tekovina samoodređenja naroda na trusnom europskom tlu. Te dvije činjenice osnovom su posebnog uvažavanja Amerike od strane novo uspostavljene vlasti Kraljevine SHS. S druge strane, pluralistički politički model Sjedinjenih Država prema kome "...važi Amerika kao matica nove demokracije, gdje svatko osim individualne slobode uživa sve blagodati, što ih zajamčuje - Kip slobode."³⁹, afirmira se kao vodeće regulativno načelo slobodarskih političkih stremjenja građanske orijentacije u kakvu se mogu svrstati najznačajniji prvaci hrvatske opozicije. Ove dvije značajke predstavljaju ambivalentnu osnovu pro-američkih stavova jugoslavenske političke scene.

U trenutku kada centralizirana vlast obznanjuje da je nastupio "čas kad između naroda i kralja nesmije i nemože biti posrednika"⁴⁰ političke simpatije prema Americi postaju ishodištem jedne zanimljive pojave političkog ponašanja. Suspenzija parlamentarnog života nakon uvođenja šestosiječanjske diktature - koja dakako najviše pogađa opoziciju - afirmira simboličku političku artikulaciju kroz kuloare javnog života, što se djelomično manifestira i "pisanjem između redaka" u tisku pogođenom obaveznom cenzurom. U uvjetima represije, američke političke ideje i praksa postaju prestižnim izvorom političke argumentacije. Premda bi ocjena da je isticanje ili pak otvoreno pozivanje na američki politički primjer subverzivan politički čin bila pretjerana, naglašavanje američkog političkog sadržaja u hrvatskom tisku svakako odražava određene političke afinitete koji predstavljaju oštar kontrast u odnosu na političke prilike u jugoslavenskoj kraljevini.

Za bolje razumijevanje ovog fenomena valja ukazati na širi povijesni kontekst političke percepcije Amerike u Hrvatskoj, koji neposredno prethodi uvođenju diktature. Mnoge indicije ukazuju kako smjernice američke međunarodne politike, odnosno inspiracija američkim političkim modelom, predstavljaju značajan motiv na hrvatskoj političkoj sceni, osobito u razdoblju konstituiranja jugoslavenske države. Najava autonomije (premda ne i nezavisnosti) narodima Austro-Ugarske u poznatom govoru od 14 točaka američkog predsjednika Woodrowa Wilsona iz siječnja 1918., afirmirala je pravo narodnog samoodređenja i time bitno odredila političko viđenje Amerike u malih naroda. Neposredno po okončanju rata u hrvatskim političkim krugovima, osobito onima okupljenim oko Stjepana Radića, očekivala se i konkretna reakcija SAD-a protiv neodmjerenih istupa uprave beogradskog režima. U veljači 1919. godine vodstvo Hrvatske Pučke Seljačke Stranke (HPSS-a) na čelu sa Stjepanom Radićem organizira prikupljanje potpisa za peticiju mirovnom kongresu u Parizu, koja je trebala biti predana "na ruke američkog predsjednika Wilsona". U peticiji se traži "saziv posebne hrvatske konstituante i to bezuvjetno prije, nego što mirovni kongres u Parizu stvori konačnu odluku o sudbini hrvatskog naroda". Pri tom se poziva na "međunarodno priznato pravo samoodređenja naroda" te ističe volja za uspostavom "neutralne hrvatske seljačke republike".⁴¹

U tom kontekstu važno je pojasniti i Radićevu viziju republikanstva. Krajem 1918. i početkom 1919. godine Radićevo poimanje republike pojavljuje se kao strateška alternativa monarhiji, dok se kasnije ta smjernica reducira na uporište autonomaskih zahtjeva. Neizravno negiranje monarhije kroz propagiranje republike zanimljiv je primjer političke "mimikrije" kroz taktičko poigravanje političkom terminologijom. Isticanje američkog republikanizma - "seljačka stranka... nauča(va) da mi Hrvati hoćemo republiku

³⁹ Vrhunarodne korekture životu, *Jutarnji list*, 24. prosinca 1929., 12.

⁴⁰ Da li postoje i dalje političke stranke?, *Obzor*, 11. siječnja 1929., 5.

⁴¹ Vidi u Ivo Banac, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji*, Globus, Zagreb, 1987., 228

po američkom uzoru" - pri tom ima posebno značenje obzirom da su Amerikanci ostvarili svoju republiku uspješnom pobunom protiv britanske krune.⁴²

Uspirkos jasno deklariranih stavova o hrvatskom pravu na samostalnost ("naša repub.(likanska) stvar (=ništa s Beogradom)", za Radićevo shvaćanje republikanizma primarno je ipak povezivanje s konceptom samoodređenja na osnovi koga bi se trebala utvrditi autonomna pozicija Hrvatske. U republikanstvu Radić vidi okvir u kome će se na najbolji način povezati hrvatske tradicije društvene organizacije (republika najbolje izražava težnje hrvatskog seljaštva) i civilizacijska dostignuća zapadnih demokracija među kojima se kao najuspješnija izdvaja Amerika: "Uvijek je isticao 'da je republikanski poredak jednak društvenom ustrojstvu tradicionalne hrvatske zadruge', ali je 'imao i veliku sličnost sa zapadnim parlamentarnim sustavima'. Ovi se sustavi odlikuju svojim protivljenjem militarizmu, svojim zalaganjem za ljudska prava i primjenom federalnih načela (Švicarska, Sjedinjene Američke Države), a također se odlikuju i po poštivanju demokratskog postupka u izboru narodnog predstavništva."⁴³ Mogu se također uočiti mnoge indicije koje ukazuju kako u Hrvatskoj postoji i šira društvena podloga percepcije Amerike i republikanstva kao činitelja koji se ugrađuju u politički svjetonazor neovisno o osobnim političkim afinitetima Stjepana Radića (utjecaj amerikanofila T. G. Masaryka).⁴⁴

Iz svega navedenog može se zaključiti kako u Hrvatskoj postoji raširena, premda možda ne i odviše transparenta percepcija Amerike kao konkretnog političkog sadržaja. Amerika se prije svega pojavljuje kao ideja, političko načelo, kome se teži; ona se koristi kao prestižan politički argument, odnosno, kako pokazuje Radićeva peticija Wilsonu, u određenom trenutku računa se čak i na njezin izravan politički angažman. Pojmovi koji se najčešće povezuju uz Ameriku su *samoodređenje*, *sloboda*, *demokracija*, *republika* i *federalizam*. Utvrđivanje krivice u presudi Stjepanu Radiću na sudskom procesu 1920. godine izravno se povezuje s Radićevim zahtjevima za uspostavom "hrvatske republike i hrvatske konstituante u sklopu federativne republike Jugoslavije", te zbog sastavljanja i raspšavanja "memoranduma upućenog mirovnoj konferenciji u Parizu i predsjedniku W. Wilsonu".⁴⁵

Pojavljivanje novinarskih tema u kojima se uzvisuju ti pojmovi u vrijeme diktature i političke cenzure zacijelo ima dublje značenje od pukog registriranja događaja. Nekoliko primjera iz zagrebačkog tiska mogu poslužiti kao ilustracija ove teze.

U jednom *Obzorovom* prilogu objavljenom par mjeseci nakon uvođenja diktature, koji rezimira desetgodišnju bilancu zajedničkog života jugoslavenskih naroda, pojavljuje se

⁴² Isto, 226.

⁴³ Isto, 226.

⁴⁴ U previranjima 1918./1919. poimanje republike u širim narodnim slojevima zacijelo nije jasno profilirano. Međutim, seljaštvo jasno raspoznaje svoj interes, te ga povezuje s "idealom" američke republike: "Iako su seljaci možda smatrali, kako je vjerovao jedan okružni upravni funkcionar, da republika jednostavno znači da nema 'ni vojne obveze, ni plaćanja poreza ni drugih tereta', akcije su nekih sudionika u spontanom seljačkom pokretu u toku prijelaznog razdoblja nesumnjivo po svome značaju bile političke. Uzastopno su se javljali zahtjevi za podruštvljavanjem zemlje i tvornica, za ukidanjem ograničenja cijena za poljoprivredne proizvode, za izbore za ustavotvornu skupštinu na osnovi općeg biračkog prava te za stvaranje 'republike po američkom' uzoru", isto, 134-135.

Na izvanrednoj sjednici skupštine Hrvatske pučke seljačke stranke, održanoj u Zagrebu 3. veljače 1919., jedan od delegata, "Stjepan Uroić, seljak iz Repušnice, koji je postao vođa pobune 1920. protiv žigosanja stoke, pročitao (je) rezoluciju (koju je Radić poslije uredio i proširio) u kojoj je pozvao na stvaranje južnoslavenske republike koja bi bila jedinstvena prema vanjskom svijetu, ali bi unutar bila uređena po federalnom obrazcu, slično Sjedinjenim Američkim Državama.", isto, 227.

⁴⁵ Bosiljka Janjatović, Sudski proces Stjepanu Radiću 1920., *Časopis za suvremenu povijest*, g 29., br. 1., Zagreb, 1997., 123.

komparativni motiv koji postavlja alternativu jugoslavenskom modelu društvene integracije: "Potrebno je naime, da se za stvaranje svijesti o zajedničkom jugoslavenskom narodu u prvom redu utvrde neoporivi temelji materijalne ravnopravnosti te razmjernog sudjelovanja prema brojčanoj, kulturnoj, socijalnoj i ekonomskoj snazi Hrvata, Srba i Slovenaca u državnom životu. Tek iz zajednice interesa i činjenice o punom sudjelovanju u državnom životu, naravno prema vlastitoj snazi i značaju, može se postepeno izgraditi svijest o pripadnosti zajedničkom narodu. Jer ova svijest nije jedan apstraktan, duhovan pojam. Primjer SAD, koje su se odcijepile od matere zemlje, Engleske, nije tek jedini slučaj u historiji svijeta, gdje su materijalni interesi odlučili u stvaranju novih država."⁴⁶ Isticanje usklađivanja materijalnih interesa kao prve stepenice u procesu duhovne nadgradnje (istaknuta "američka" alternativa u članku je odcijepljenje) uistinu predstavlja jednu američku povijesnu pouku; američki pisac Gore Vidal duhovito je (ne i netočno) odredio američku konstituciju kao primarno "trgovački ugovor". Rezistentnost tog "ugovora", koji je u prvom koraku formalno potvrdio odcijepljenje američkih Engleza od matice Engleske, a kasnije prerastao u osnovu američkog razvoja i integracije, potvrđuje povijesnu zrelost zapažanja zagrebačkog novinara.

Na tragu (američke) teze o superiornosti materijalnih interesa nad politikom prikladno je približiti i zapažanja *Obzorovog* suradnika dr Zorana Ninčića koji apolitično razmatra mogućnost uspostave trgovačkih veza Kraljevine SHS s Brazilom: "...jedino što manjka, to je jedan dobro organizirani trgovački konzulat, koji bi ostavio po strani diplomatske tradicije i radio ono, što rade Amerikanci: ne miješati se u politiku zemlje, gdje rade, nego nastojati, da što više prodaju od proizvoda svoje zemlje."⁴⁷

Kao zanimljiv primjer isticanja motiva iz američke povijesti čiji je sadržaj oprečan službenoj unitarističko-centralističkoj ideologiji (ključne riječi su *sloboda, republika, federalizam, demokracija*), može poslužiti usporedba dva novinska članka *Obzora* iz veljače 1932. koji se bave obilježavanjem 200-te godišnjice rođenja Georga Washingtona. Prvi članak, *Masaryk o Evropi i Americi - federacija, sloboda i demokracija*, informira o radio govoru predsjednika Čehoslovačke, koji se prenosi i u Ameriku.⁴⁸ Citirajući Masaryka, novinar *Obzora* naglašava pojedine dijelove govora u kojima se veliča (Washingtonova) vjera "u svoju nezavisnost" i "neprocijenjivi blagoslov slobode", te se ističe kako je sloboda "temeljno načelo američke republike", a "to se razabire i po federativnom sastavu američke vlade".

Ovaj politički postulat dosljedno se razrađuje kroz usta Masaryka i u širem kontekstu, čime se naglašava i svjetski značaj primjene američkih političkih ideja: "Od svjetskog rata postala je federacija država i nacija opća želja, kojoj praktični izražaj nalazimo u Ligi Naroda. Demokracija znači federaciju u unutrašnjoj i vanjskoj politici države. S gospodarskog stanovišta znači demokratska federacija radni napon i mudru radnu podjelu svih nacija. Individui i nacije ne će producirati samo kruh, nego misli, ideje i ideale."

Federativno udruživanje (koje se ne samo povezuje nego i izvodi iz američke prakse) je dakle ključno obilježje demokracije, odnosno bitna pretpostavka unutarnje uravnoteženosti pojedine države kao i temeljno načelo međunarodne stabilnosti. Pojmovi *demokracije, republike, federacije, nacionalne ravnopravnosti...* svakako nisu omiljeni vokabular vlastodržaca centralizirane unitarne monarhije, ali "američki" primjer je ne-

⁴⁶ Desetogodišnje iskustvo zajedničkog državnog života, *Obzor*, 13. ožujka 1929., 5.

⁴⁷ Dr Zoran Ninčić, Naša trgovina i Brazilija, *Obzor*, 17. ožujka 1929., 4.

⁴⁸ Masaryk o Evropi i Americi - federacija, sloboda i demokracija, *Obzor*, 25. veljače 1932., 2.

prikosnoven (primjetili bi i dovoljno dalek), te stoga dopušta pojavljivanje u prigodnom i općenitom ("apolitičnom") kontekstu.

U zaključnom dijelu članka, uz navođenje protokolarne zahvale Americi zbog njezinog doprinosa osamostaljivanju Češko-Slovačke, prenosi se i Masarykov vizionarski osvrt na perspektive europsko-američke suradnje koji je prožet njegovim amerikanofilstvom: "Amerika je naravni nastavak i proširenje Evrope, te su Evropa i Amerika jedna s drugom spojene. Ja vidim uzajamno prodiranje obaju kontinenata u svim granama života: evropeizacija Amerike i amerikanizacija Evrope dva su izraza ovog historičkog procesa. Ne radi se o političkoj alijansi nego više o lojalnoj suradnji. Washington utjelovljuje ovo iskustvo i ja sam imam iz života iskustvo kako se Evropejac može amerikanizirati".⁴⁹

Isti događaj - 200-ta obljetnica rođenja Washingtona - obilježena je i u Jugoslaviji - u Beogradu, Splitu i Banja Luci, o čemu izvještava i zagrebački *Obzor*.⁵⁰ Središnja svečanost - "svečana matineja i komemoracija" - održana je u Beogradu uz prisustvo izaslanika Kralja i Vlade, cijelog diplomatskog kora, Predsjedništva Skupštine i Senata te predstavnika različitih društava. U prigodnom predavanju o Washingtonu, koje je održao predsjednik beogradske općine g. Nešić, naglasak je diplomatski stavljen na povlačenje paralele između Washingtona i Karađorđa koji su se "oba borili za oslobodjenje i ujedinjenje svojih naroda". U nastavku, izvjestilac *Obzora* navodi kako se nakon Nešića, okupljenim odličnicima obratio američki (vele)poslanik Prince "koji je burno pozdravljen održao govor na hrvatskom jeziku". I nastavak novinarskog zapisa je zanimljiv, ako se stavi u širi kontekst političkih prilika u zemlji: "On je (veleposlanik Prince, op. A.B.) u svom govoru istaknuo poteškoće sa kojima se borio Washington, boreći se za nezavisnost sjeverne Amerike, povukao je paralelu između Washingtona i kralja Petra, koji su izdržali slične napore i prošli kroz slična stradanja u borbi za oslobodjenje naroda. Na kraju je naglasio da je Washingtonu američki senat ponudio kraljevsku krunu, ali je on to odbio, u svojoj skromnosti". Poslanik je završio govor Washingtonovim kredom: "Sloboda bez neobuzdanosti i jednakost bez ograničenja."

Ova dva članka ocrtavaju kompleksnu slojevitost društvenih prilika u zemlji te suptilne nijanse novinarske interpretacije, koje se prije svega očituju u izboru i naglašavanju pojedinih informacija. Premda bi svaki decideraniji zaključak o dubljim ili skrivenijim političkim porukama novinarskog iskaza bio ishitren, u nizu detalja, unutar zapravo rutinskog izvještaja, može se iščitati šarolik dijapazon sudova koji posredstvom američkog sadržaja utječu na oblikovanje političke svijesti čitateljstva. Tako je zamjetno kako se u prvom slučaju posredstvom govora T. G. Masaryka, predsjednika jedne Kraljevini SHS prijateljske države, te putem "neprikosnovenog" američkog sadržaja, glorificiraju političke ideje oprečne lokalnom političkom kontekstu. U drugom pak članku, shodno prigodi, američka je tema diplomatski (bukvalno i metaforički) prilagođena karakteru skupa. Središnji motiv - usporedba Petra Karađorđevića i Georgea Washingtona - kao povijesni primjer "bliskosti" američke i južnoslavenske borbe za nezavisnost, nije dopunjen tumačenjima o razlikama političkih ciljeva sudionika te borbe; na primjer, interpretacijom povijesnih okolnosti, oblicima stečene nezavisnosti ili pak specifičnih povijesnih okolnosti i društvenih posljedica u odnosu na američki i jugoslavenski politički kontekst.

Ipak, zagrebački novinar iznosi nekoliko detalja koji u pažljivijeg čitaoca mogu pobuditi dojam angažiranog stava, pa čak i prikrivene ironije: Američki veleposlanik drži

⁴⁹ Isto.

⁵⁰ 200 - godišnjica rođenja Washingtona, *Obzor*, 22. veljače 1932., 1.

govor na "hrvatskom" jeziku, te je zbog toga "burno pozdravljen" (od vlastodržaca koji neuspješno pokušavaju razriješiti nacionalne antagonizme). Bilo bi zanimljivo utvrditi, kako su tu zgodu - upotrebu "lokalnog" jezika od strane američkog dužnosnika - interpretirale neke beogradske novine, bliske režimu.

Zanimljiviji motiv zacijelo predstavlja detalj iz završnog dijela govora (u članku prikazan kao retorička kulminacija) američkog veleposlanika kojim se utvrđuje povijesna *differentia specifica* dvaju boraca za slobodu svojih naroda; američki veleposlanik ističe, kako je nakon isteka predsjedničkog mandata Washington "u svojoj skromnosti" odbio ponudenu krunu, te se povukao na svoje imanje gdje je i umro. Opaska anegdotalno ilustrira odnos etike i politike u kome pojedinac suspreže osobnu volju za moći u korist afirmacije općenitih, viših načela koja povezuju etiku i politiku - u ovom slučaju očuvanja proklamiranih ideala jednakosti i demokracije. Takvo tumačenje američki govornik završno potvrđuje navodeći Washingtonov *credo*, za koga ističe kako je i "njegov politički aksiom": "Sloboda bez neobuzdanosti, jednakost bez ograničenja". Dakako, nije teško zamijetiti indirektnu usporedbu američkog i jugoslavenskog političkog modela političkog ponašanja; Washingtonovom balkanskom kolegi, "narodnom suverenu", odricanje od krune zbog viših interesa - jedinstva naroda - nikada nije palo na pamet.

Je li završna riječ američkog uzvanika diplomatska poruka ili pak - što je vjerojatnije - samo spontana, benigna opaska, manje je važno od činjenice da je ta crtica pribilježena te da ju je pažljiviji čitalac mogao kritički interpretirati.

Kako bi se dobila cjelovitija slika o korištenju američkog sadržaja kao odnosnog medija u *Obzoru* valja pribilježiti da objavljivanje pomenuta dva članka "koincidira" s objavljivanjem povećeg članka pod naslovom Jedan novinski list o Njegovom Veličanstvu kralju, koji *Obzor* prenosi iz *Washington Posta*.⁵¹ U napisu, koji po svojoj formi i sadržaju podsjeća na pamflet, apologetski se opravdavaju uvođenje diktature u Kraljevini SHS, "reformski" potezi vlade generala Petra Živkovića, te se kao uzorna veliča ličnost kralja Aleksandra Karađorđevića i općenito uloga jugoslavenske dinastije.

Jedan od zanimljivih primjera prezentacije jugoslavenskih kontroverzi u tisku izloženom cenzuri, odnosi se na nekoliko *Obzorovih* članaka u kojima se izvještava o refleksijama turbulentnih jugoslavenskih političkih prilika na odnose među iseljeništvom u Americi. Članci su zanimljivi po tome što kroz rutinsko izvještavanje, bez tendencioznog politiziranja u komentaru, ipak jasno otkrivaju "bolne točke" zamršene ideologije jugoslavenstva. Prilozi se pojavljuju u dužem razmaku (kolovoz 1929. i lipanj 1933. godine), no pažljivije čitateljstvo koje prati taj tip vijesti (npr. rođaci iseljenika, ili sami iseljenici) moglo je uočiti izvjesne kontradikcije u političkim postavkama sudionika događaja o kojima se izvještava. U *Obzorovom* članku iz 1929. prenosi se informacija iz iseljeničkog lista *Jugoslavija* o "propagandističkoj turneji u državi SHS" Ivana Palandanića, koji istovremeno figurira kao izdavač *Jugoslavije* i urednik *Ujedinjenog Srpstva* (također iseljeničke novine).⁵² Cilj jugoslavenske turneje bio je promocija ujedinjenja "srpskih saveza: Srbobran-Sloboda i Sloga", za što je dobiveno odobrenje nadležnih američkih vlasti. U završnoj riječi zagrebački novinar izvještava kratko, bez nekog posebnog osvrta: "Srbi iseljenici se, dakle organiziraju u jednu jedinstvenu 'srpsku narodnu organizaciju' u Sjevernoj Americi. Koliko oni tome daju važnost, vidi se i po

⁵¹ Jedan novinski list o Nj. V. Kralju, *Obzor*, 3. veljače 1932., 5

⁵² Ujedinjenje srpskih saveza u Americi, *Obzor*, 17. kolovoza 1929., 5.

tome, što spomenuti list 'Jugoslavija' kaže, da će na svakoga pasti narodna kletva, koji bude ometao ujedinjenje iseljenog srpstva".⁵³

Četiri godine kasnije *Obzor* izvještava o novoj *anatemi* iza koje stoje isti akteri, ovoga puta u zgodi vezanoj uz peripetije oko predstavljanja Jugoslavije na svjetskoj izložbi u Chicagu 1933. godine: "Chicaški tjednik 'Jugoslavija' donosi izjavu svog izdavača Palandanića, koji je istodobno predsjednik 'Jugoslavenskog odbora za svjetsku izložbu' u kojoj se veli: 'Zbog lažnog predstavljanja i neistinitih prikaza, koje šire protujugoslaveni, čiji je glavni cilj, da ozloglase jugoslavenski narod u Sjedinjenim Državama i prave zapreke svakom njegovom patriotskom pokretu, Jugoslavenski odbor za svjetsku izložbu smatra potrebnim izjaviti: Jugoslavenski odbor za svjetsku izložbu je sastavljen od vodećih Amerikanaca jugoslavenskog porijekla u Chicagu i okolici, te je jedini službeni odbor, koji predstavlja Srbe, Hrvate i Slovence na svjetskoj izložbi. Drugi srpnja bit će jedini službeni dan na svjetskoj izložbi u Chicagu. Svaka protivna izjava, data od pojedinaca, grupa ili organizacija, da će Srbi, Hrvati i Slovenci sudjelovati na izložbi kao posebne grupe, te da će im biti službeno dozvoljeno da prisustvuju, je apsolutno neistinita i bez temelja".⁵⁴

Politička percepcija Amerike u hrvatskoj društvu 30-tih može se smatrati značajnim pokazateljem političkog raspoloženja i opće političke kulture u Hrvatskoj. U teškim vremenima koja su nadolazila to zacijelo nije bilo bez značaja; u uvjetima ideološke polarizacije za Drugog svjetskog rata valorizacija Amerike bila je jedan od činitelja koji je utjecao na opredjeljenje građana Hrvatske.

Zusammenfassung

Über den amerikanischen Einfluss in Kroatien

In dieser kurzen Schilderung und Analyse des ausgewählten Druckmaterials aus den Zagreber Tagesblättern *Obzor* und *Jutarnji list* (1929-1933) wurde die klare Erkennbarkeit von amerikanischem Inhalt im Rahmen der Medienauskünfte festgestellt und auf die Zuverlässigkeit der Anzeichen über den gesellschaftlichen Einfluss der materiellen Kultur und Ideen amerikanischer Herkunft im Rahmen des kroatischen kulturellen und politischen Lebens in der angeführten Zeit hingewiesen.

⁵³ Isto.

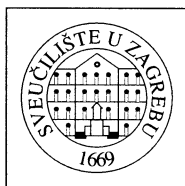
⁵⁴ Svjetska izložba u Chicagu i Jugoslaveni, *Obzor*, 21. lipnja 1933., 5,

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RAD OVI

32-33

ZAGREB 1999.-2000.

Izdavač
Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Za izdavača
Neven Budak

Redakcija
Branka Boban
Neven Budak
Mirjana Gross
Franko Mirošević
Iskra Iveljić
Nikša Stančić
Božena Vranješ-Šoljan

Urednički kolegij
Ivo Goldstein
Marijan Maticka
Mario Strecha

Izvršni urednik
Mario Strecha

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb, Ivana Lučića 3
tel. 385 1/ 6120 150, 6120 158, fax. 385 1/ 6156 879

Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira
Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske
br. 6859/1 od 5. X.1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije
Republike Hrvatske pod brojem UP-547/2-84-1984.

Naslovna stranica

Iva Makvić

Prijevod sažetaka

Marina Denona-Krsnik (njemački)

Ivo Goldstein (engleski)

Tisak

KRATIS, Vrapčanska 15, Zagreb

Tiskanje završeno u srpnju 2001. godine

Naklada

300 primjeraka

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb

UDK 949.75

RADOVI 32-33

/ [uređivački odbor Ivo Goldstein... et al.]. - Zagreb

: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta,
1999.-2000. – 520 str. ; 24 cm

– Summaries.

ISBN 0353-295X